

УДК: 355.02:316.42

Bibliid 1451-3188, 22 (2023)

Год XXII, бр. 81-82, стр. 13-34

Изворни научни рад

Рад примљен 15. 11. 2022. године

Рад одобрен 15. 1. 2023. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2023.22.81_82.1

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ЊЕНИ УТИЦАЈИ НА ХАРМОНИЗАЦИЈУ ПРАВА И ТРАНСФОРМАЦИЈУ СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ

Љиљана М. МУДРИНИЋ*

Апстракт: Глобализација као савремени светски феномен води свет у брзе, дубоке, револуционарне и неповратне економске, културне, политичке, техничко-технолошке, правне и еколошке промене. Захваљујући научно-технолошкој револуцији, економском развоју и реформи политичког и правног система процес глобализације постао је убрзан, а што је допринело социјалном развоју и просперитету. Због чињенице да идеолошка оријентација одређује садржај и смисао глобализације и њене позитивне и негативне утицаје на развој међународних односа, може се само претпоставити да ће овај процес успети да у будућности помири постојеће идеолошке различитости. Међутим, не би требало губити из вида да за једне овај процес представља глобално повезивање и интеграцију у циљу унапређења међународног система, док за друге пак, глобализација представља фрагментацију и ширење јаза између светова који може довести до сукоба цивилизација. Будући да се нико не може дистанцирати од постојећих глобалистичких изазова, ауторка је посебну пажњу посветила анализи утицаја овог процеса на хармонизацију правног поретка и трансформацију система међународне безбедности, на промене које се могу поистоветити не само са глобализацијом, већ и са јачањем међународних организација каква је Европска унија.

Кључне речи: Глобализација, хармонизација права, трансформација међународне безбедности, економска глобализација, Европска унија.

* Мегатренд универзитет Београд. Е-mail: mudrinic.ljiljana243@gmail.com

1) УВОД

Глобализација се може дефинисати као глобални друштвени процес са субјективним елементима, који производи позитивне и негативне последице у свим друштвеним областима, при чему су последице истовремено његови узроци, што са своје стране доводи до убрзања овог процеса. Ако се узме у обзир да бројни аналитичари појму глобализације приступају из различитих аспеката, онда је разумљиво мноштво одређења процеса глобализације у међународним односима. У општем смислу, глобализација се укршта са термином „међузависности“, где се под њим подразумевају појединачни спојеви између субјеката међународних односа, без обзира на њихово растојање. С друге стране, глобализација представља вишеструке спојеве између субјеката међународних односа, пре свега на великим (интерконтиненталним) растојањима. У складу са наведеним, једно одређење глобализације гласи да глобализација као друштвени процес, у најопштијем смислу, означава све интензивнију повезаност и међузависност држава, привреда и друштва преко развијених информационих и комуникационих технологија, тржишта и капитала, а под покровитељством и контролом најмоћнијих земаља света и наднационалних институција. У складу са наведеном дефиницијом, евидентно је да се глобализација односи на повезаност светских процеса, који се нарочито испољавају у економији. То је логично, јер економија је база за све друге сфере људске делатности, односно за опстанак и развој света (човека и његових заједница). Међутим, поставља се питање: Какви су ефекти глобализације у другим сферама људске делатности – у сфери безбедности и права? Глобализација је усуд савременог света, нада планете и сила на коју сви који се озбиљно баве друштвом и историјом морају рачунати као са фактором моћи првог реда и неизбежном судбином будућих генерација. Без обзира да ли смо противници глобализације или њени заступници, морамо се сложити да тај светски историјски процес води свет у брзе, дубоке, револуционарне и неповратне промене у свим сферама друштва. Ово „друштво ризика“, како га је назвао Урлих Бек (*Ulrich Beck*), обележава индивидуализам и слабљење традиције у коме неизвесност напушта оквир предвидљивости друштвених промена.¹ Уколико свет жели да живи у миру, и посвећен свеопштем напретку, нада се мора полагати у оне опште вредности које красе данашњи систем европских међународних односа обухваћених, пре свега, кроз односе држава чланица Европске уније (ЕУ). Као што је познато, у ЕУ су зајамчене демократија и владавина права, слободе кретања људи, роба, услуга и капитала, тржишна конкуренција, општа начела једнакости и равноправности, идеје друштвене солидарности и различитости којима се на систематичан начин ломи отпор

¹ Ulrich Beck, *World Risk Society*, Cambridge, Polity Press, 1999, p. 16.

милитантних елита и интересних група и њихово развлашћивање и довођење на периферију цивилизацијских токова. Упркос томе, што се суверенитет држава све више ограничава са процесом глобализације, тај процес унутар ЕУ не смањује државне функције нити ограничава државне структуре да буду посвећене друштвеном развоју и просперитету. С обзиром на актуелне претње по европски и светски мир и безбедност, јасно је да ЕУ мора пронаћи одговоре који би имали глобалне реперкусије у смислу отклањања глобалних ризика. Државе чланице ЕУ имају обавезу да међусобно сарађују без обзира на све антагонизме, неповерења и надметања која постоје. Ако се пође од хипотезе да су европеизација и глобализација два аспекта истог мултидимензионалног феномена, онда је јасно да ЕУ мора бити опредељена у правцу институционалних реформи које могу искористити потенцијале овог процеса, отклањајући у највећој могућој мери његове негативне последице.²

2) РАЗЛИЧИТЕ СТРАНЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Међузависност и прожимање света може бити плодносно исто као и извор конфликта: „На пренасељеном социјалном и културном простору (...), могућа је и експлозија разних културних сукоба (...).”³ У праву су они мислиоци који тврде: „Тако много тога се десило толико брзо да су потребне нове теорије како бисмо објаснили недавну прошлост, а посебно када је реч о обликовању прилика, изазова, претњи које доноси време које је пред нама.”⁴ Историчар Арнолд Тонби (*Arnold Toynbee*), приметио је да постоје догађаји који постају симболи једне епохе.⁵ Глобализација је таква појава која симболизује дух данашњице, која преобликује све чега се дотакне, далекосежно мењајући природу националне државе и међународног поретка, често драматично и крваво, посредством сукоба и ратова.⁶ Глобализацију прате различити интереси значајних социјалних актера као и бројне контроверзе (теоријске, методолошке и практичне) о суштини њених процеса, њиховом значају и

² Stella Ladi, “Globalization and Europeanization: Analysing Change”, *IBEI Working Papers*, 2006, No. 4, pp. 4–16.

³ Commission on Global Governance, *Our Global Neighbourhood: The Report of the Commission on Global Governance*. Oxford, Oxford University Press, 1995.

⁴ Richard Koen, Michael Mihalka, „Saradnja u bezbednosti: Novi horizonti za međunarodni poredak”, *Rasprave Centra Džordž Maršal*, 2005, br. 3. Beograd, str. 3.

⁵ Арнолд Тојнби, *Студија историје*, Просвета, Београд, 1971.

⁶ „Вествалфски концепт апсолутног права држава да делују унутар сопствене територије није више прихватљив за државе либералне демократије. Концепт државног суверенитета не може бити завеса иза које ће се некажњено дешавати масовно нарушавање безбедности људи. Видети: Richard Koen, Michael Mihalka, op. cit., str. 7.

социјално-развојној улози коју имају у свету. Поменуте супротности крећу се „од глорификације и апологије, до фобије и нихилистичко-догматске негације њиховог значаја”.⁷ У свету нема само слагања, хармоније, јединства и мира, већ има и много надметања, неслоге, сукоба и ратова. Законитости деловања, на пример, европске заједнице народа не престају жељом појединачних држава да избегну планетарна правила игре. Глобализација је светски процес који се дешава и онима који је креирају и другима који су против ње, и велико је питање колико су човек и држава у могућности да бирају околности свог постојања, егзистенције и развоја. Будућност света је непредвидива, данас можда и више него икада, и историјско кретање може да нас одведе до јединственог демократског света, еколошке катаклизме или друштва са тоталитарним механизмом контроле мисли, орвеловског „друштва”. Не постоји ни данас, као и током 20. века, ефикасан ауторитет на европском континенту који је способен да контролише, уреди или спречи оружане спорове (о чему сведочи најновији сукоб у Украјини). Мишљење да свету недостаје светска влада, није општеприхваћен у политичкој доктрини. Будући да се УН са Саветом безбедности нису показале као погодно решење, данас постоји „глобално управљање без глобалне владе”, односно систем са релативно мало светских институција за глобално управљање, тако да највећи број неразвијених земаља нема никакав утицај на глобалну политику одлучивања.⁸ Савет безбедности УН показао је у досадашњој пракси многе слабости, када је у питању очување светског мира, јер је интерес држава чланица, нарочито великих сила, остао изнад његовог ауторитета.⁹ Тако, не постоји могућност да САД, или нека друга држава (нпр. Руска Федерација, Кина и др.), појединачно успоставе трајну контролу безбедности, чак и да то желе, јер једна суперсила не може да надокнади недостатак глобалног ауторитета, као што воља једне државе не може да буде добровољно прихваћена као обавезујућа за све друге државе. Најзад, глобални тероризам, монструозним и спектакуларним чиновима широм, пре свега западног, света преко ноћи је ставио на дневни ред историје нову врсту тоталног, светског рата.¹⁰ Глобални, тзв. „хибридни рат”, представља рат којег одликује разарања

⁷ Љубиша Митровић „Прилог социолошком одређењу глобализације и транзиције”. у: М. Кнежевић (прир.), *Време глобализације*, Дом културе „Студентски град”, Београд, 2003, стр. 35.

⁸ Џозеф Стиглиц, „*Противречности глобализације*”, Фонд за отворено друштво, Београд, 2002, стр. 35.

⁹ Душко Димитријевић, *Реформа Савета безбедности Уједињених нација*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009.

¹⁰ Присутан је значајан заокрет ка централној улози војне силе у свету, нарочито после терористичког чина од 11. септембра 2001. године, када је нова америчка војна доктрина допустила употребу нуклеарног оружја, сврставајући га у категорију

свих материјалних и културних основа живота, растући технолошки варваризам, и спремност на потпуно разарање друштва. Поред тога, овај рат још има и изразито колективно-психолошку функцију – стварање планетарног страха. Има показатеља да се глобализација помера у правцу асоцијалног, ауторитарног лика и да се друштво претвара у „светско друштво ризика”. Ризик је трајно својство људског бивствовања у историји, али никада до сада ризик није имао такве размере. Опасност од еколошке катаклизме, катастрофе произведене нуклераним, биолошким и хемијским оружјем, малигни раст сиромаштва и сукоб цивилизација, глобални тероризам владају планетом”.¹¹ Ауторитарна глобализација, као и тероризам, погодује заоштравању сукоба: „Ако не нађемо решење, имаћемо грађански рат светских размера између оних који контролишу мреже технологије, финансијског капитала и информација и свих оних индивидуа, група и заједница које осећају да глобализација представља претњу њиховом идентитету”.¹² Садашње стање светске заједнице показује да се свет суочава са невиђеним превирањима и сукобима глобалног, технолошки и војно супериорног света и снага отпора променама старих форми, навика и облика живота. Тај сукоб се може звати различито, али он је, у суштини, немилосрдни рат до истребљења старог обрасца живота и незадрживо долазећег, глобалног начина живота. Свет будућности ће бити попрште сукобљавања и надметања, јер сви ресурси света су ограничени, а број становника планете драстично расте. Човек у помоћ може позвати науку и технички прогрес, разумевање и суживот међу људима. Ипак, увек ће бити оних који ће сматрати да је пут сукоба и доминације најјачих много бољи, бржи, јефтинији и ефикаснији, јер ионако су се кроз историју о једнакости највише бринули немоћни, или бар слабији. Данас, свет вапи за праведним судијама а не за силницима моћи, који нису ни неутрални ни способни да предузму кораке који би водили до истинског и праведног мира. Има мишљења да равнотежа рата и мира у 21. веку не зависи од ефикасних механизма преговарања, већ од унутрашње стабилности држава и одлучности избегавања и спречавања оружаних сукоба, како на унутрашњем тако и међудржавном плану. Главна опасност од рата је у мешању других држава, или војних актера, у унутрашње конфликте који су често врло насилни, јер грађански ратови су увек крвавији

конвенционалног оружја. Означавајући свет униполарним, САД постају агресивније, с јасним циљем да успоставе потпуну контролу над глобалним природним ресурсима, упркос противљењу других центара светске моћи, који све више јачају (попут Русије и Кине).

¹¹ Мирослав Печујлић, *Глобализација – два света*, Универзитет у Нишу, Ниш, 2002, стр. 21–22.

¹² Alain Touraine, “Can We Live Together?”, *Equality and Difference*, Cambridge: Polity Press, 2002, Интернет:

од међународних и неизбежно је неупоредиво веће страдање становништва. У извештају светског економског форума о глобалним ризицима за 2022. годину, стоји да испитанике највише забрињавају три питања: наставак распада друштвене кохезије, повећање броја људи ухваћених у егзистенцијалну кризу и спор напредак у решавању климатских промена. Испитаници су ова три, заједно са екстремним временским приликама, губитком биодиверзитета, заразним болестима, еколошком штетом, недостатком ресурса, дужничком кризом и геоекономским конфронтацијама, сврстали међу десет највећих глобалних ризика за 2022. годину. Климатске промене и регионални сукоби доводе до недостатка хране и радних места, што ће довести до веће миграције.¹³ Док Запад своју безбедност види у наоружавању све модернијим и убојитијим оружјима, и у држању „светског Југа под ризицима војног интервенционизма”, с друге стране, Исток, односно остатак света, процес глобализације и интервенционизма посматра као неокOLONIZACIJУ традиционално империјалистички настројеног Запада. Због свега наведеног, јасно се намеће закључак да је једини пут у мирну будућност апсолутно поштовање међународног правног поретка једнакости и универзалне принципјелности свих актера међународне политике и јединствено деловање свих чинилаца безбедности у свим случајевима угрожавања, како глобалне тако и регионалне, националне или локалне сигурности, мира и стабилности, јер само континуитет мира обезбеђује и континуитет напретка и одрживог развоја, а само међусобно уважавање и недвосмислено поштовање може довести до потпуног консензуса и сагласности око решавања и предупређења свих актуелних и потенцијалних изазова, ризика и претњи. Говорећи о ризицима глобализације, у политичко-правном смислу, ти ризици представљају: идеолошке, међународноправне и безбедносне ризике, у економском смислу глобализацијски ризици првенствено се односе на још увек превелики јаз између богатих и сиромашних, као и појачано надгледање појединих међународних економских институција, као савремених центара моћи у односу према економским политикама појединих држава. Присталице глобализације наглашавају да је глобализација промовисала размену информација, довела до бољег разумевања различитих култура и омогућила тријумф демократије над аутократијом, те да је бујање трговине омогућило већи избор, већу потрошњу, раст животног стандарда итд. Ипак, јавни, често насилни протести, показују и све веће негодовање и противљење овом процесу – критичари тврде да су развијени профитирали на рачун неразвијених. Успркос научним и технолошким побољшањима, јачању демократских снага и покрета, урушавања већине тоталитарних режима у свету, јачању економске и политичке међузависности, није се у значајнијој мери успео смањити проблем

¹³ bs.imdailyheadlines.com 9.10.2022.

сиромаштва у свету. Глобализација, сиромаштво и неједнакост изазвали су велику пажњу политичара, научника и синдикалних вођа широм света. Чињеница која још више забрињава јесте да огромне транснационалне компаније постају значајније и моћније од демократски изабраних влада и финансијски независније од многих држава, што интересе власника ставља изнад интереса појединих заједница или потрошача. Заступници глобализације тврде да тај процес омогућава слободу и опште благостање. Ипак, нема сумње да је јаз између сиромашних и богатих врло велики и да је након индустријске револуције на светском нивоу порасла неједнакост. У складу с тим, противници глобализације изједначавају је са уништавањем друштва и човекове околине, и обично наводе три главне чињенице: да неједнакост наставља расти у условима глобализације, да глобализација узрокује пораст неједнакости, а једини начин за заустављање таквих нежељених и опасних трендова је, или зауставити глобализацију или јој барем наметнути трошкове радних и социјалних стандарда. Уколико се развојне алтернативе не би узеле у обзир као део акције за хумано друштво, посебно од стране водећих земаља светског капитала (укључујући Европску унију као једног од глобалних актера), свет би се могао суочити са окончањем ере глобализације. Негативни ефекти глобализације као што су крајње сиромаштво супротстављено богатству, концентрација економске моћи у уске затворене кругове, уништавање природе, насиље и тескоба свима су пред очима, и опомињу да свет ваља да озбиљно замисли о економској култури која данас превладава и условљава избор грађана, начин пословања предузећа, административну управу и планирање институција. Такође, народи који су изборили независност и развили државност у последњих неколико деценија засигурно неће желети да се тога одрекну због космополитског поретка и свеукупног напретка, па ће међународна заједница вероватно остати и даље чврсто заснована на принципу суверенитета.

3) ТРАНСФРОМАЦИЈА СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ

Човек стално води борбу с природом, против других људи и сам са собом. Стварајући многа добра, човек је развијао и средства да уништи другог човека. Развој тих средстава достигао је размере да прети опасност уништења живота на планети Земљи. Борбе човека с другим човеком, а ради природе (простора), кулминирале су у два светска рата у 20. веку. Стога, у два покушаја човек настоји да створи међународни механизам који ће спречити употребу силе – рат, као средство за решавање међусобних сукоба, око различитих вредности и интереса. Безбедност постаје предуслов опстанка и развоја цивилизације. Међутим, и наука (студије безбедности), након Другог светског рата у фокус ставља моћ и војну моћ, да би човек постигао безбедност (правац реализма). Реализам је кључни истраживачки правац

периода тзв. *Хладног рата*, односно пола века страха од новог великог рата, с новим смртоносним оружјем. Још у доба *Хладног рата*, као нове парадигме, појављују се истраживачки правци у студијама безбедности, који тај појам (безбедност), проширују и продубљују. Проширење безбедности, осим војне, захвата политичку, економску, социјеталну и еколошку раван. С друге стране, неприкосновена национална (безбедност државе), добија и нове концепте и продубљује се – наниже ка појединцу – навише ка међународној заједници и глобалној безбедности. Теорија поставља кључно питање концепта безбедности – шта је референтни објекат безбедности? Ако је референтни објекат људске безбедности „човек“, а националне безбедности – „држава“ (условно), шта је референтни објекат глобалне безбедности? И док се теоретичари гложе око референтног објекта, планета Земља се загрева до опасних размера, цунами и земљотреси односе милионске жртве, хаварије нуклеарних електрана упозоравају, заразне болести харају више него оружани сукоби. Природа нуди одговор који човек не може да пронађе! Док природа говори својим језиком, човек никако да га разуме. Дакле, разум је референтни објекат глобалне безбедности, док је моћ предуслов безбедности (неореализам).¹⁴ Више од тридесет година након завршетка *Хладног рата*, који је произвео велика очекивања од којих су нека очигледно била неоснована, свет изгледа као да се заправо суочава са неизвеснијом будућношћу. До нестабилности светске безбедности довела је глобализација међународне безбедности оличена у великим интернационалним безбедносним савезима, пре свих НАТО и Европској унији, која је проузроковала разоружавање малих и пренаоружавање великих земаља, виђених као носиоца сигурности и моћи савеза којима су припадали. Наравно, не би требало претеривати, у Европи (данас Европској унији) владао је мир. Велики оружани сукоб није био у стању да уништи структуру међународног система. Број убијених у ратовима широм света био је у опадању. У међувремену, глобализација је наставила да доноси благодети за више људи, него што је био број оних које је доводила у неповољан положај. Нови, 21. век, не само као почетак новог миленијума већ и као период великих очекивања, доноси значајне промене у свету где се са економским и војним јачањем земаља БРИКС (Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужна Африка), поново успоставља равнотежа у међународним односима, односно јавља се противтежа САД и Европској унији као највећим војним, политичким и економским такмацима у свету и досадашњим „предводницима“ глобализације. „Ипак, упркос многим очигледним позитивним карактеристикама, будућност садржи многе неизвесности. Можда је прерано говорити, како неки већ почињу, о крају америчке ере или (још драматичније) о колапсу онога шта су неки од ових других називали „ново

¹⁴ Alain Touraine, op. cit.

америчко царство". То је, свакако, преурањено како би се предвидео нечији други век који замењује владавину САД, али само две деценије након распада главног идеолошког непријатеља у облику СССР-а, САД више не изгледају и не звуче тако самоуверено, као што се то чинило некада током славног периода 90-их година 20. века када су важиле за „светског жандарма”.¹⁵ Они који су предвиђали пад САД и крај „Новог светског поретка”, чини се да су били у праву. С друге стране, неки од њих можда су ипак погрешили – можда се јавља још један, „Нови(ји), светски поредак”.¹⁶ За безбедност се може рећи да је то стање које људској популацији гарантује континуитет слободног функционисања, из којег се развијају процеси изградње стварног осећаја слободе, правде и здраве животне средине где се слободно живи, ради и развијају сопствене интелектуалне способности.¹⁷ Према једном доктринарном схватању, под националном безбедношћу подразумева се заштита и омогућавање несметаног функционисања основних вредности одређеног друштва. Национална безбедност отуд има своју унутрашњу и међународну димензију. Унутрашња димензија безбедности означава несметано функционисање друштвеног, економског и политичког система, као и очување јавног реда и мира, а међународна димензија безбедности подразумева заштиту територијалног интегритета и суверенитета државе.¹⁸ Под појмом национална безбедност подразумева се жељено стање заштићености државе које се постиже елиминисањем претњи и ризика по виталне вредности државе. Из тога проистиче да је то више значајан појам који у најопштијем смислу представља стање у коме држава сматра да јој не прети војни напад, политички притисак или економско угрожавање споља, као ни екстремни политички, економски, идеолошки, верски или културни атак изнутра, тако да држава може нормално да се развија самостално или у заједници са другим државама. Сам појам национална безбедност налази се у употреби од 1943. године када је Валтер Липман (*Walter Lipman*), у свом делу „U. S. Foreign Policy”, први пут употребио овај термин. После Другог светског рата, овај појам је нашао широку примену у политичком речнику савремених држава. У том контексту појам је употребљаван да означи унутрашњу и спољну безбедност државе, односно безбедност државе у

¹⁵ John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York, 2011, p. 79.

¹⁶ Duško Dimitrijević, Mihajlo Vučić, “Globalisation and the New World Order”, in: Branislav Đorđević, Taro Tsukimura, Ivona Lađevac (eds), *Globalisation and the New World Order*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade 2016, pp. 9–28.

¹⁷ Радослав Гађиновић, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 14.

¹⁸ Ненад Ђорђевић, *Безбедност и Југославија*, Загреб, 1985, стр. 29.

односу на спољне и унутрашње изворе угрожености. Ради се, дакле, о националној безбедности једне државе која обезбеђује опстанак и нормално деловање државе са свим елементима њене независности, територијалне целовитости и уставног поретка. Међународна безбедност може се пратити још од периода обликовања првих територијалних заједница људи – племена. Први писани документ који сведочи о регулисању односа између држава датира још од 3100 године пре н. е. Реч је о писаном уговору (на каменом споменику) којим се регулишу границе између два месопотамска града – државе Логома и Уме.¹⁹ Динамика развоја међународних односа у данашње време, посебно процеси глобализације са развијенијим везама између држава и региона, и измењена схватања у области задовољавања националних интереса, све мање зависе од политичких концепата великих сила. У таквим условима већи значај у изградњи унутрашње и међународне безбедности имају политички, економски, техничко-технолошки, социјални, културни и други фактори, па је у будућности свако заснивање међународних односа само на моћи и сили, из аспекта демократских процеса и глобалне безбедности, дубоко превазиђен политички концепт. Полазећи од те чињенице изградња стабилне међународне безбедности требало би да буде услов за опстанак и успешан развој држава, и стабилна основа за елиминисање свих конфликта који могу довести у питање стабилност и безбедност националних држава. Отуд, међународну безбедност можемо дефинисати као свеукупно стање међународних односа у којима се сви чланови међународне заједнице осећају безбедним и сигурним, и у којима постоје изграђени ефикасни механизми заштите националних држава од свих облика угрожавања и угрожености њихове безбедности.²⁰

Регионална безбедност је део међународне безбедности која се фокусира на један регион – примера ради, на регион Западног Балкана, чији је Србија саставни део. Ризици од избијања ратова и других оружаних сукоба на европском простору знатно су смањени, али нису потпуно отклоњени. То се посебно односи на земље у источној и југоисточној Европи, које су у процесу транзиције суочене са економским, социјалним и политичким проблемима и потешкоћама, што може у одређеним околностима да изазове пораст напетости. У постојећим условима ОЕБС, Европска унија и НАТО кључни су елементи европске безбедносне архитектуре. Они су одлучујући фактори у креирању различитих, па и безбедносних односа на простору Западног Балкана. Од способности њиховог прилагођавања бројним новим изазовима, константним ризицима и сталним претњама безбедности, као и од карактера

¹⁹ Љубивоје Аћимовић, *Наука о међународним односима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1987, стр. 20.

²⁰ Љубомир Стајић, *Основи система безбедности*, Правни факултет, Нови Сад, 2011, стр. 121.

односа које ће те организације успостављати са осталим актерима савремене међународне заједнице, највише зависи безбедност евроатлантског простора и света у целини.

Појмови „колективна безбедност” и „колективна одбрана” термини су који означавају два концепта безбедности који су настали у 20. веку. Оба концепта подразумевају једну дугорочну, формалну обавезу између група држава да се штите безбедносни интереси појединачних чланица њихових заједничких сфера.²¹ „Колективна безбедност” представља термин који означава договорено, координисано и одрживо стање безбедности унутар групе суверених држава, остварено деловањем заједничког система безбедности. Према истакнутом британском адвокату Адаму Робертсу (*Adam Roberts*), „колективна безбедност је систем безбедности на регионалном и светском нивоу, у којем свака држава прихвата обавезу да је безбедност једне од њих брига свих осталих држава, и оне пристају да се укључе у колективни одговор на претње или нарушавање мира”.²² У његовој дефиницији колективне безбедности говори се о колективном одговору, а не помиње се употреба војне силе. Основна разлика између система колективне одбране и колективне безбедности је та, што се у систему колективне одбране употребљава војна сила када се ради о заједничкој одбрани, а у систему колективне безбедности то није случај. У институције система колективне безбедности укључене су: Уједињене нације и Организација за безбедност и сарадњу у Европи. Заједничка безбедност постоји у оквиру Европске уније или Заједнице независних држава (ЗНД). Представници Европске уније тврде да концепт заједничке безбедности и одбране земаља чланица није у колизији са концептом колективне безбедности у Уједињеним нацијама, нити са кооперативном безбедношћу и колективном одбраном НАТО. За земље чланице улога Уједињених нација у области међународне безбедности је и даље примарна. За укључивање европских снага у акције очувања мира и безбедности и даље је неопходан мандат светске организације. Такође, и политика европске безбедносне сарадње не доводи у питање трансатлантску везу, већ је успостављена политика договарања о употреби заједничких капацитета са НАТО. „Кооперативна безбедност” представља термин који повезује колективну безбедност са општим приступом безбедности. Овај појам најчешће се одређује као широк приступ безбедности, мултидисциплинарног опсега, који у својој основи фаворизује уверавање у

²¹ Ричард Коен, *Сарадња у безбедности – Нови хоризонти за међународни поредак*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2005, стр. 5. Европски центар за студије безбедности Џон К. Маршал, *расправе Центра Џон К. Маршал бр. 3, Garmisch-Partenkirchen*, 2005, стр. 5.

²² *Ibid.*, стр. 22.

односу на одвраћање, укључивање пре него искључивање и невојна решења у односу на војна. Појам обухвата став да су државе првенствени чиниоци система безбедности, који прихвата и да недржавни чиниоци могу имати важну улогу. Он не захтева формално стварање безбедносних установа, али их не искључује и не искључује вредност стваралачке навике дијалога на мултилатералној основи.

4) ГЛОБАЛИЗАЦИЈА МЕЂУНАРОДНИХ ЕКОНОМСКИХ ОДНОСА

Економска глобализација, као један од аспеката опште глобализације, може се дефинисати као „блиска интеграција држава и народа која води енормном смањењу трошкова транспорта, комуникација и руши вештачке баријере прекограничних токова робе, услуга, капитала, знања и радне снаге”.²³ У глобалном приближавању државе све више губе самосталност у вођењу трговинских политика и предузимању целовитих законодавних мера унилатералног карактера. На овакве тенденције, уосталом, указује и однос Европског парламента, Комисије и Савета Европске уније према питањима везаним за међународну трговину и инвестиције у којим областима се дефинишу правци даљег економског развоја. Будући да се међународни економски и трговински правни поредак заснива на балансу међународних тржишних механизма, с једне стране, и националне државне регулативе, с друге стране, то доводи до појаве тензија између два супротстављена концепта – глобализоване либерализације и националног протекционизма. Настојање за успостављањем координиране међузависности није отуд ни лако ни једноставно. Растуће разлике између богатих и сиромашних нација оптерећују нови глобализовани међународни економски поредак. Промене које се дешавају у правној надградњи овог поретка врло су брзе и често кључне, да неминовно мењају традиционално схватање бројних правних института са класичним призвуком.²⁴ Такође, под утицајем права универзалних и регионалних међународних трговинских организација (МТО), расте сектор нових правних правила међународног транснационалног карактера, и она све више сужавају јавно-правна овлашћења државе.²⁵ Нови међународни економски односи теже увећању имовинских ресурса у свету.

²³ Thomas Friedman, *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalisation*, First Anchor Books, 2000, p. 9.

²⁴ Љиљана Мудринић, „Етички аспекти комуникације, биоетике и приговора савести”, *Европско законодавство*, 2022, бр. 77–78, стр. 461–484.

²⁵ Александар Тирић, *Међународно трговинско право*, Општи део, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2010, стр. 56.

Контрадикторност тих односа настаје због неправедне и неуравнотежене алокације постојећег и будућег богатства. Реална је прогноза да ће даљи токови процеса глобализације учврстити постојећу доминацију најбогатијих појединаца и најразвијенијих држава света, а нови међународни трговински поредак довешће до даљег увећања њиховог богатства, као и до још изразитије беде и сиромаштва највећег слоја становништва у неразвијеном делу света. Правна регулатива међународног економског поретка у таквим глобализованим односима постаје сложени функционални скуп норми који се заснива на различитим изворима права, и то на: а) изворима државног националног карактера; б) међународним и наднационалним изворима, као и; ц) аутономним правним изворима трговинског права – *lex mercatoria*. Глобализација међународних економских односа утиче да се њихова правна надградња заснива на функционалном скупу правних правила националног, међународног, наднационалног и аутономног карактера којима се уређују овај систем, како јавно-правне тако и приватно-правне природе. Основна правна и научна дисциплина и надградња над међународним економским односима јесте Међународно трговинско право. Систем права Светске трговинске организације (СТО), који чине споразуми у ужем и ширем смислу, а чији је активни члан Европска унија, обезбеђује примену тзв. *колективне дистрибутивне и корективне правде*. Дистрибутивна правда је својеврстан вид прерасподеле (дистрибуције), неког општег интереса између чланица СТО.²⁶ Када се деси кршење мултилатерализоване обавезе од стране поједине државе-чланице, коју она има према свим другим земљама, такав акт се санкционише. Санкција је механизам заштите „колективних очекивања” држава-чланица, која се заснива на систему најповлашћеније нације. Држава која трпи конкретну штету има право на њену надокнаду, као израз корективне правде. Она је, дакле, механизам заштите појединих интереса чланица СТО. Циљ јој је надокнада штете оштећеној чланици. Многи институти права СТО попримају карактер когентних норми (*jus cogens*), а у недрина права СТО развијају се елементи наднационалног права. Развој права СТО рефлексија је тежње за успостављањем глобалног правног система и представља његову најактивнију даљу развојну компоненту. Са материјално-правним нормама СТО рађа се и садржајан блок процесних норми, а орган за решавање спорова СТО јесте претеча међународног трговинског суда. Главним резултатом права СТО сматрају се ефекти постигнути на уклањању државних административних и економских препрека у промету робе и услуга. Смањење препрека, у суштини, значи сужавање сфере државног суверенитета и

²⁶ Chios C. Samody, “WTO Obligation as Collective”. *The European Journal of International Law*, 2006, Vol. 172, No. 2, pp. 419–443; Предраг Цветковић, „О праву Светске трговинске организације: асиметрија права и обавеза као кључна детерминанта”, *Теме*, 2009, бр. 2, стр. 493–509.

уступање дела овлашћења држава врховној међународној организацији. Ако се пође од опште дефиниције да је право скуп правила понашања прописаних и санкционисаних од стране државе, могао би се оспорити значај не само извора *lex mercatoria*, већ и аутономног Међународног трговинског права у целини. Међутим, овакав категоричан став био би погрешан и не би одговарао постојећем регулаторном нивоу овог правног система. Тиме се не би уважила чињеница о већ општеприхваћеним правилима у међународним пословним односима у савременом свету. Поред тога, овако уско схватање права није никада било опште. Оно се ограничавало на континентално право и то нарочито од периода појаве значајних кодификација (*Code civil* од 1804, *Code de commerce* од 1807, *Аустријског грађанског законика* од 1811. и сл.). Супротно томе, у земљама *Common law*-а, и у неким другим системима у којима се у доброј мери примењивало поред државног и обичајно право, схватање о изворима права много је шире постављено. Шире постављена схватања права присутна су још у Римском приватном праву. Паулус је говорио: „Правило је оно, што укратко описује ствар; не би требало од правила да произлази право, већ из онога што је право требало би да постаје правило”.²⁷ Поред тога, органи који расправљају у највећем броју спорова са елементом иностраности – међународне трговачке арбитраже, респектују ове изворе узимајући их у подлогу својих одлука, што представља допринос правној сигурности.²⁸ Данас се извори права *lex mercatoria* реинтегришу у ново право трговаца које је неизбежан пратилац процеса глобализације. Ови извори су темељ нових норми материјално-правног карактера и резултат су потреба новог времена. У таквим приликама и сада се поставља старо питање – да ли постоји самостално транснационално право трговаца као формални извор Међународног трговинског права? Другим речима, да ли ће државни судови признати арбитражне одлуке донете само на основу *lex mercatoria*? У новијој пракси редовни судови појединих земаља признају дејство таквих одлука, за разлику од већине националних права, у којима се *lex mercatoria* прихвата као аутономно трговачко право и пословни обичај. У основи, реч је, дакле, о праву које није резултат законодавне надлежности државе. Оно је претежно међународног карактера. Чине га правила понашања створена од стране учесника ових правних односа, а у процесу обављања њихове делатности.²⁹

²⁷ Digeste, L. 17, и Paulus libro sexto decimo ad Plautium: “Regula est, que rem quae est breviter enarrat non ex regula ius sumaiur sed iure quod est regula fiat”.

²⁸ Антоније Симић, „Lex mercatoria као извор међународног трговинског права у пракси Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије”, *Арбитража*, 2008, бр. 5, стр. 65; Добросав Митровић, *Међународна трговинска арбитража*, Београд, 1998, стр. 56.

²⁹ У зависности од утицаја моћи и нивоа међусобне сарадње и (не)толеранције, процес настанка извора има два пола. Један се огледа у интеграцији, карактеристичној за средњи век, када су трговци успели да изграде сопствено право надалеко познато као

Правила су погодна за примену на конкретне пословне односе у промету робе, услуга и новца на међународном тржишту, као и у поступку решавања спорова пред међународним трговинским арбитражним органима. Основ настанка, али и примене аутономног Међународног трговинског права јесте аутономија воље уговорних страна, која је ограничена националним правним поретком и прописима државног права. Воља се испољава у два вида: а) у слободи уговарања и, б) у слободи избора правила чијом применом пословни субјекти желе да уреде међусобне односе. *Lex mercatoria* је стога скуп норми којима се уређују спољнотрговинске пословне операције, као што је продаја, закуп, трансфер технологије, посредовање, превоз, осигурање, кредитни односи, и др. Такав приступ резултат је схватања о уговорној природи *lex mercatoria*, што је свој одраз нашло и у низу одлука међународних арбитража.³⁰

5) ХАРМОНИЗАЦИЈА ПРАВА У ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Глобализација права, као интегрални део процеса друштвене глобализације, врши се методом преузимања права у различитом обиму. Најзначајнији објективни узроци процеса глобализације јесу убрзани развој технологије и економски, политички и културни чиниоци. Ови чиниоци, међутим, не делују директно на феномен глобалног усклађивања права, већ путем правних института, најчешће међународноправних инструмената. Од субјективних чинилаца глобализације права најзначајнији су реализација пројекта „Новог светског поретка“, правна техничка помоћ и правна професија. Хармонизација права у процесу глобализације истовремено изазива позитивне и негативне последице на земље примаоце права, при чему су негативне друштвене последице проузроковане разликом између развијених земаља, с једне, и земаља у развоју, с друге стране. Савремену цивилизацију карактерише интензиван процес глобализације, који се огледа у убрзаном развоју нових технологија и бурним променама у свим друштвеним областима. Истовремено, са интензивирањем интегративних промена савременог света, односно са наступањем ере „брзе глобализације“, у социолошко-правној теорији актуелизује се расправа о значењу, узроцима и последицама глобалног усклађивања права. Наиме, уочено је да у свим

lex mercatoria, засновано на скупу међународних обичаја. Други пол тог процеса означавао је дезинтеграцију. Наиме, извори права настали интеграцијом инкорпорисани су у националне правне системе који су их разградили уносећи им дух партикуларизма, као и национална обележја.

³⁰ Видети Одлуке од 19. 1. 1977. и од 24. 3. 1982. године, у споровима иностраних инвеститора против Либије и Кувајта (Техасо с. Libye, Ammoil с. Koweit), *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 2017, Vol 56, бр. 76, стр. 586.

друштвеним областима долази до интензивне хармонизације националних правних система, како на регионалном тако и на глобалном нивоу. Расправа о том проблему постаје све интензивнија, јер свеобухватно сагледавање феномена глобализације права, односно глобалног усклађивања права, постаје један од основних предуслова за правилно разумевање актуелних глобалних правних и друштвених процеса. Обим хармонизације права је различит у различитим правним системима. Разлика постоји између усклађивања и унификације права. Први случај подразумева преузимање појединих правних института чије присуство уклања битне разлике између тог и домаћег права, док други случај подразумева целокупну правну инкорпорацију. Преузимање права као метод хармонизације права означава преношење појединих правних правила, решења и правних установа из једног правног система или међународног права у други правни систем, док унификација значи преузимање читавог правног система из једне културе у другу.³¹ Примере преузимања права налазимо још од самих почетака правне историје, али је овај правни феномен теоријски први фокусирао Алан Вотсон (*Alan Watson*), на нов начин, средином седамдесетих година 20. века.³² Потпунија расправа међу правним теоретичарима развила се тек након окончања *Хладног рата* и пада Берлинског зида, односно са почетком убрзане трансформације правних система земаља бившег Источног блока и са формирањем Европске уније. Трансформација права у процесу глобализације директно је повезана са растућим интегративним процесима тако да, с једне стране, само право доживљава трансформацију па се све више губи разлика између међународног и националног права, док, с друге стране, долази до очигледне диверсификације грана права, правних субјеката и извора што, уопштено посматрајући, води пролиферацији међународних органа који својим деловањем могу утицати и на фрагментацију међународног права.³³ Наведени процес утиче у знатној мери на процес

³¹ Овај начин преузимања права се у стручној литератури означава појмовима „рецепција права” – преузимање права из једног правног система ради преношења у други. Рецепција права није никада потпуна, већ делимична, пошто се у већ постојећи правни систем преузимају делови неког другог система. Рецепција права може бити мање или више доследна, односно чиста. Постоји чиста рецепција права ако се одговарајући делови реципирају без икаквих промена. Рецепција права је мање доследна уколико се право које се реципира при томе мења и прилагођава праву које се реципира. Рецепција права је неизбежна појава међународних односа и уколико ови постају тешњи, утолико је рецепција права развијенија, в. Правна енциклопедија, Савремена администрација, Београд 1989.

³² Алан Вотсон, Правни транспланти, Правни факултет Универзитета у Београду, Институт за упоредно право, Београд 2000.

³³ Francis. Snyder, “Globalisation and Law in the 21st Century”, A. Sarat (Ed), *The Blackwell Company to Law and Society*, Blackwell Publishers, London/ New York, 2003; Антониа

хармонизације или усклађивања права. Наиме, док је у периоду модерних националних држава постојала јасна дистинкција на међународно право и унутрашње право националних држава, усклађивање права је ишло овим паралелним, али независним токовима: међународно признате суверене државе сопственом одлуком усвајале су међународне конвенције, те је такво право, непосредном применом или на основу посебних закона, инкорпорирано у земљу примаоца; у случају преузимања права, право је преношено из националног законодавства једне државе у национално законодавство друге државе, било у сегментима, односно појединим правним нормама или решењима, или пак у целини. Међутим, у периоду интезивне глобализације, када се губи јасна граница између међународног права и националног права, до усклађивања права долази на начин који има елементе међународног усклађивања права и усклађивања преузимањем из националних права. Овај проблем најбоље се може анализирати на примеру преузимања права Европске уније од стране земаља које нису чланице, било да су то европске земље које су се определиле да крену путем испуњавања услова за приступање у Европску унију, или да је реч о државама, европским или чак неевропским, које преузимају одређена правна решења због њиховог квалитета. Актуелна трансформација права саставни је део глобализације као објективног процеса друштвене трансформације, те су и чиниоци процеса глобализације, истовремено, објективни (друштвени) узроци трансформације права, при чему је глобализација права, поред повећања значаја међународног права, најзначајнији аспект те трансформације. Међутим, ваља уочити да се трансформација права и повећани значај међународног права не могу посматрати у комплетној правној изолацији од других процеса као што су економске, технолошке, политичке и културне промене које, као социјални чиниоци глобализације, представљају објективне узроке хармонизације права с једне стране, и његове фрагментације с друге стране. Ови чиниоци процеса глобализације утичу на усклађивање правних система, али и на настанак нових „самодовољних правних режима” која регулишу односе између нових субјеката међународног права и међународних односа. Отуд, хармонизација и фрагментација су два повезана процеса која делују у тесној међузависности, у сврху остваривања даље институционализације правног поретка и остваривања веће правне сигурности. Како је Карл Ренер (*Kral Renerr*), у оквиру разматрања друштвених функција правних института, као свог предмета анализе, између осталог дошао до закључка да промене у економији не доводе непосредно и самостално до промена у праву, већ да се

Јутронић, *Фрагментација Међународног јавног права са посебним освртом на Европску унију и њен однос према Западном Балкану*, Докторска дисертација, Правни факултет у Београду, Београд, 2020.

промене у праву врше преко одговарајућих правних института, аналогичном се може закључити да и други објективни (друштвени) узроци, као што су технолошки, политички и културни, не делују самостално на развој права, већ такође посредно, преко правних института.³⁴ При томе се, у случају развоја права у процесу глобализације путем хармонизације права, као правни институти (посредници) најчешће појављују различити међународноправни инструменти (било „тврдог”, или „меког” међународног права). Нове технологије имају глобални карактер, јер се њихов утицај не може територијално ограничити на националне државе. Стога се јавља потреба њиховог правног регулисања – како позитивног тако и негативног аспекта. Управо ова чињеница представља објективни друштвени узрок који у области технологије доводи до глобализацијског процеса. С обзиром на то да економска глобализација не може утицати непосредно и самостално на развој права и међународних правних субјеката, међународне организације (попут ММФ-а, СТО и Светске банке) и њихови међународноправни инструменти, према речима Џозефа Стиглица (*Joseph Stiglitz*), „помажу да се успоставе правила игре”, односно ти инструменти имају улогу посредника у односу на економске чиниоце и хармонизацију националних права на глобалном нивоу.³⁵ С друге стране, ширење демократских вредности унутар права Европске уније претендује ка правној изолованости од општег система међународног права. Самодовољни правни систем ове међународне организације са сопственим корпусом правила која важе за њене државе чланице и атипичним наднационалним надлежностима њених органа, чини фрагментацију међународног права у институционалном и материјалном смислу. У институционалном смислу, овај правни систем подрива ауторитет других међународних институција било да су у питању судске или друге институције. У материјалном смислу, овај „самодовољни режим” доприноси неконвенционалном тумачењу норми међународног права, нарочито када је у питању примена обавеза према Повељи УН.³⁶ Следствено, на примеру Европске уније очитују се да објективни узроци феномена глобализације воде истовремено доградњи и дезинтеграцији правног поретка, тј. усклађивању и фрагментацији која произилази из растуће међузависности држава и ширења различитих институционалних форми међународног општења. Земље са развијеним и стабилним друштвеним односима и институцијама, које успеју да преузето европско право прилагоде интерним друштвеним односима и правном систему и да га адекватно примене, у могућности су да се даље развијају, односно да стекну предности примене преузетог права.

³⁴ Карл Ренер, *Социјална функција правних института*, Плато, Београд 1997.

³⁵ Џозеф Стиглиц, *op. cit.*, стр. 225.

³⁶ Антонија Јутронић, *op. cit.*, стр. 243.

С друге стране, земље које преузето европско право не успеју да уклопе у националне правне системе и да га адекватно примене, у великој мери онемогућене су да обезбеде одрживи друштвени развој. При томе, фрагментација на унутрашњем правном плану не доприноси остваривању општих цивилизацијских вредности, попут људских права отелотворених у општим начелима међународног права.

6) ИЗВОРИ

- Аћимовић, Љубивоје, *Наука о међународним односима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1987.
- Baylis, John, Smith, Steve, Owens, Patricia, "The Globalization of World Politics", Oxford University Press, New York, 2011.
- Beck, Ulrich, *World Risk Society*, Cambridge, Polity Press, 1999.
- Samody, Chios C., "WTO Obligation as Collective", *The European Journal of International Law*, 2006, Vol. 172, No. 2.
- Цветковић, Предраг, „О праву Светске трговинске организације: асиметрија права и обавеза као кључна детерминанта”, *Теме*, 2009, бр. 2.
- Dimitrijević, Duško, Vučić, Mihajlo, "Globalisation and the New World Order", in: Branislav Đorđević, Taro Tsukimura, Ivona Lađevac (eds), *Globalisation and the New World Order*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade 2016.
- Димитријевић, Душко, *Реформа Савета безбедности Уједињених нација*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009.
- Ђирић, Александар, *Међународно трговинско право*, Општи део, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2010.
- Ђорђевић, Ненад, *Безбедност и Југославија*, Загреб, 1985.
- Ђорђевић, Славиша, „Транснационалне корпорације у улози носилаца процеса глобализације”, *Пословна политика*, 2007, Vol. 36, No. 3.
- Европски центар за студије безбедности Џон К. Маршал, расправе Центра Џон К. Маршал бр. 3, Garmisch-Partenkirchen, 2005.
- Friedman, Thomas, *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalisation*, First Anchor Books, 2000.
- Гаћиновић, Радослав, *Безбедносна функција државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Јутронић, Антониа, *Фрагментација Међународног јавног права са посебним освртом на Европску унију и њен однос према Западном Балкану*, Докторска дисертација, Правни факултет у Београду, Београд, 2020.
- Koen, Richard, Mihalka, Michael, „Saradnja u bezbednosti: Novi horizonti za međunarodni poredak”, *Rasprave Centra Džordž Maršal*, 2005, br. 3, Beograd.

- Коен, Ричард, *Сарадња у безбедности – Нови хоризонти за међународни поредак*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2005.
- Ladi, Stella, "Globalization and Europeanization: Analysing Change", *IBEI Working Papers*, 2006, No. 4.
- Митровић, Добросав, *Међународна трговинска арбитража*, Београд, 1998.
- Митровић, Љубиша, „Прилог социолошком одређењу глобализације и транзиције”, у: М. З.
- Мудринић, Љиљана, „Етички аспекти комуникације, биоетике и приговора савести”, *Европско законодавство*, 2022, бр. 77–78.
- “Our Global Neighbourhood”, The Report of the Commission on Global Governance, Oxford, Oxford University Press, 1995.
- Печулић, Мирослав, „Глобализација – два света”, Универзитет у Нишу, Ниш, 2002.
- Правна енциклопедија*, Савремена администрација, Београд 1989.
- Ренер, Карл, *Социјална функција правних института*, Плато, Београд 1997.
- Симовић, Антоније, „Lex mercatoria као извор међународног трговинског права у пракси Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије”, *Арбитража*, 2008, бр. 5.
- Стајић, Љубомир, *Основи система безбедности*, Правни факултет, Нови Сад, 2011.
- Стиглиц, Џозеф, *Противречности глобализације*, Фонд за отворено друштво, Београд, 2002.
- Snyder, Francis, "Globalisation and Law in the 21st Century", A. Sarat (Ed), *The Blackwell Company to Law and Society*, Blackwell Publishers, London/ New York, 2003.
- Тојнби, Арнолд, *Студија историје*, Просвета, Београд, 1971.
- Touraine, Alain, "Can We Live Together?", *Equality and Difference*, Cambridge: Polity Press, 2002, Интернет: bs.imdailyheadlines.com, 9.10.2022.
- Вотсон, Алан, *Правни трансплант*, Правни факултет Универзитета у Београду, Институт за упоредно право, Београд 2000.
- Wolfers, Arnold, *National security, Political Science Quarterly*, 1952, Vol. 67, No. 4.

7) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Глобализација означава растући број националних привреда које постају међусобно повезане у прекограничним токовима робе, услуга и фактора производње. Она означава и квалитативни процес управљања све комплекснијим системом међународних односа и веза. Процес означава

међузависност политике и дубоке интеграције, и укључује сталну интеракцију између трговачких друштава, тржишта и државе. Глобализација значи да није могуће изоловано постићи безбедност једне државе, колико год она била велика и моћна, јер ризици постају заједнички, а безбедност је све мање дељива и географски и садржински, те је неопходно удружено отклањање безбедносних изазова, ризика и претњи. На основу изнетог, јасно је да Република Србија има национални интерес да партиципира у заједничком систему безбедности.³⁷ Такође, она има интерес да учествује у његовој трансформацији, као и у прилагођавању, као што има и интерес да хармонизује свој правни систем са системом Европске уније користећи, између осталог, програме и фондове структуралног прилагођавања. Сасвим је јасно да многобројни економски, финансијски, политички, технолошки и социјални чиниоци утичу и да ће утицати на овај процес. Уједно, због појаве нових међународних актера и попуњавања одређених правних празнина биће потребно усклађивање са процесом фрагментације међународног права која је довела до настанка аутономних правних система и самодовољних правних режима. Како су институционални аспекти глобализације условили генерално социјални и економски развој света, конкретне промене на националном нивоу биће кондиционирани брзином корпоративне изградње, а затим и тражењем одговарајућих форми и метода правне регулативе у области новог светског економског поретка. У том смислу предмет Међународног трговинског права биће проширен новом генерацијом правних инструмената, у складу са новим тенденцијама у глобалном развоју међународне заједнице. С обзиром на то да глобализација може да утиче и негативно на развој националне економије, Република Србија би требало да направи стратешке планове за очување своје економске и финансијске инфраструктуре у нестабилним околностима (на пример, у случају нелојалне финансијске конкуренције и геоекономских напада какви су кредитни удари, распада банкарског система, уништавање тржишта капитала), те да активно учествује у хармонизацији свог правног поретка с правом Европске уније. То би допринело и њеној бржој интеграцији у глобални ланац вредности, тј. укључивању у међународни трговински систем и глобални систем управљања у међународним односима у целини.³⁸

³⁷ Волферс дефинише безбедност као слободу примене одређених вредности, самим тиме као „одсуство претње стеченим вредностима”. Видети: “National security”, *Political Science Quarterly*, 1952, Vol. 67, No. 4, p. 494.

³⁸ Славиша Ђорђевић, Транснационалне корпорације у улози носилаца процеса глобализације, *Пословна политика*, 36/3, 2007.

**GLOBALISATION AND ITS IMPACTS ON THE HARMONISATION OF LAWS
AND THE TRANSFORMATION OF SECURITY SYSTEMS**

Summary: Globalisation as a modern-world phenomenon leads the world to rapid, deep, revolutionary, and irreversible economic, cultural, political, technical-technological, legal, and ecological changes. Due to the scientific and technological revolution, economic development, and reform of the political and legal systems, the globalisation process has accelerated, which has contributed to social development and prosperity. Since ideological orientation determines the content and meaning of globalisation and its positive and negative impacts on the development of international relations, it can only be assumed that this process will succeed in reconciling existing ideological differences in the future. However, we should not lose sight of the fact that for some, this process represents global connection and integration in order to improve the international system, while for others, globalisation represents fragmentation and the widening of the gap between worlds that can lead to a clash of civilizations. Since no one can distance himself from the existing globalist challenges, the author devoted special attention to the analysis of the impact of this process on the harmonisation of the legal order and the transformation of the international security system, on changes that cannot only be equated with globalisation but also with the strengthening of international organisations such as the European Union.

Keywords: globalisation, harmonisation of law, the transformation of international security, economic globalisation, European Union.